

ANDRZEJ GRZYBOWSKI^{1,2}, KATARZYNA PACTWA²

Adam Szulisławski (1865-1911) – profesor nadzwyczajny okulistyki we Lwowie

Adam Szulisławski (1865-1911) – Associate Professor of Ophthalmology in Lviv

¹ Katedra Okulistyki, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn

² Instytut Okulistycznych Badań Naukowych, Fundacja Wspierania Rozwoju Okulistyki, Poznań
(<https://orcid.org/0000-0002-3724-2391>)

² Lekarz stażysta, Szpital Specjalistyczny im. F. Ceynowy w Wejherowie

ABSTRAKT

Poniższy artykuł zawiera biografię oraz przegląd dorobku naukowego Adama Szulisławskiego (1865-1911). Studia medyczne ukończył na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego w 1890 r. Specjalizował się w okulistyce – pracował w klinikach okulistycznych w kraju i za granicą: w Poznaniu, Wiedniu, Krakowie. Następnie związał swoje życie zawodowe z oddziałem ocznym kierowanym przez Emanuela Macheka w Szpitalu Powszechnym we Lwowie. W 1901 r. uzyskał habilitację na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Lwowskiego. Dorobek naukowy Adama Szulisławskiego poświęcony jest fizjologii i patologii narządu wzroku.

Słowa kluczowe: Adam Szulisławski, polska okulistyka, historia okulistyki, historia medycyny, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Uniwersytet Lwowski, Towarzystwo Lekarzy Galicyjskich

ABSTRACT

The following article is a summary of the life and review of the scientific achievements of Adam Szulisławski (1865-1911). He graduated from the Medical School of Jagiellonian University in Krakow in 1890. He specialized in ophthalmology during working in ophthalmological clinics in Poland and abroad: in Poznań, Vienna, Kraków. Then he connected his professional life with the ophthalmology department headed by Emanuel Machek at the General Hospital in Lviv. In 1901 he obtained his habilitation at the Faculty of Medicine of the University of Lviv. Adam Szulisławski's scientific achievements are devoted to the physiology and pathology of the organ of vision.

Keywords: Adam Szulisławski, Polish ophthalmology, history of ophthalmology, history of medicine, Poznań Society of the Friends of Science, University of Lviv, Society of Galician Physicians

WSTĘP

Adam Szulisławski był profesorem nadzwyczajnym okulistyki na Uniwersytecie Lwowskim, znacząco przyczynił się on do rozwoju okulistyki w XIX i XX w. Poniższy artykuł ma na celu przybliżenie biografii Adama

Szulisławskiego oraz jego prac naukowych. Przeanalizowano cały dostępny dorobek naukowy Szulisławskiego, jednak omówiono jedynie najbardziej znaczące jego prace.

METODOLOGIA

W celu sporządzenia niniejszej pracy sięgnięto po materiały znajdujące się w Głównej Bibliotece Lekarskiej im. Stanisława Konopki w Warszawie, Bibliotece Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego i słownikach biograficznych oraz po wspomnienia pośmiertne. Ponadto wykorzystano cyfrowe materiały archiwalne oraz publikacje autora.

BIOGRAFIA

Adam Bogdan Teodor Szulisławski (ryc. 1) urodził się 1 kwietnia 1865 r. w Tarnowie, ówczesnie znajdującym się w Galicji. Był synem Jana Szulisławskiego – urzędnika miejskiego – oraz Eleonory z Zalewskich. Ożenił się z Zofią Hebanowską, z którą miał syna Lesława oraz córkę Marię (1897-1991) [1,2].

W 1884 r. Szulisławski ukończył gimnazjum w Stanisławowie (obecnie Iwano-Frankiowsk) [3]. Tego samego roku rozpoczął studia lekarskie na Uniwersytecie Jagiellońskim. Ukończył je, otrzymując 26 czerwca 1890 r. tytuł doktora wszech nauk lekarskich. Podczas studiów pracował w Zakładzie Fizjologii u prof. Napoleona Cybulskiego (1854-1919). W latach 1891-1892 doskonalili się w okulistyce pod kierunkiem Bolesława Wicherkiewicza (1847-1915) w Poznaniu. Należał również do Wydziału Lekarskiego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk [1,2]. W tym czasie opublikował w „Nowinach Lekarskich” pracę pt. *Przypadek kilkakrotnie powracającego urazowego odczepienia siatkówki* [3,4].

Szulisławski kontynuował szkolenie specjalizacyjne w Wiedniu jako demonstrator w klinice okulistycznej prof. Ernsta Fuchsa (1851-1930), a następnie w Krakowie w klinice prof. Lucjana Rydla (1833-1895). W styczniu 1893 r. rozpoczął pracę w Szpitalu Powszechnym we Lwowie, na oddziale ocznym kierowanym przez prof. Emanuela Macheka (1852-1930). Pracował tam rok jako lekarz klasy drugiej, a następnie – klasy pierwszej [2]. Ponadto w latach 1896-1911 piastował stanowisko lekarza ustawowego ubezpieczenia zdrowotnego w Zakładzie Ubezpieczeń Robotników od Wypadków dla Galicji i Bukowiny [4]. W 1897 r. został członkiem Rady Zawiadowczej Towarzystwa Lekarzy Galicyjskich, gdzie pełnił funkcję sekretarza generalnego [1]. W 1901 r. uzyskał habilitację z okulistyki na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Lwowskiego na podstawie pracy pt. *Doświadczenia nad wydzielaniem cieczy wodnej (humor aqueus)*. Badania prowadził w pracowni fizjologicznej prof. Adolfa Becka (1863-1942). W 1909 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym okulistyki [5]. Specjalizował się w leczeniu jaskry, jaglicy,

Ryc. 1. Adam Szulisławski (1865-1911)

odwarstwienia siatkówki oraz chorób oczu wywołanych kiłą. Propagował właściwą higienę wzroku i wykorzystanie światła dziennego w szkołach. Był uzdolniony muzycznie. Pozazawodowo działał w Lwowskim Towarzystwie Śpiewaczym „Lutnia” i występował na licznych koncertach charytatywnych we Lwowie i w Krakowie. Zmarł 24 listopada 1911 r. we Lwowie na chorobę wieńcową. Został pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim [1] (ryc. 2).

Lesław – syn Adama Szulisławskiego – ukończył medycynę i był lekarzem wojskowym w stopniu kapitana. Z kolei córka Adama, Maria, uczęszczała do gimnazjum sióstr Nazaretanek, a następnie studiowała romanistykę na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. W czasie wojny polsko-bolszewickiej przystąpiła do Orląt Lwowskich i była sanitariuszką. Podczas II wojny światowej mieszkała wraz z mężem Henrykiem Palesterem w Warszawie. Działała w „Żegocie” – polskiej organizacji humanitarnej, której zadaniem było organizowanie pomocy dla Żydów. Ponadto Maria Palester ściśle współpracowała z Ireną Sendlerową: użyczała jej swojego mieszkania, a także doprowadziła do jej uwolnienia z Pawiaka. Utworzyła także punkt sanitarny przy ul. Fałata 4, który został przekształcony w Szpital Czerwonego Krzyża nr 2, a później w Zakład dla Dzieci

i Chronicznie Chorych. Maria Palester za swój heroizm w czasie II wojny światowej została odznaczona medalem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata” [6].

ANALIZA DOROBKU NAUKOWEGO

Adam Szulisławski swoje życie zawodowe poświęcił fizjologii i patologii narządu wzroku. Jego najważniejszą pracą naukową był cykl badań przeprowadzonych w pracowni fizjologicznej prof. Adolfa Becka dotyczących wydzielania cieczy wodnistej [7]. W tym celu stworzono specjalną aparaturę badawczą (ryc. 3), która umożliwiała badanie zwierząt, takich jak królik i pies. W badaniach oceniono wpływ ciśnienia wewnątrzgałkowego, atropiny i pilokarpiny, irydektomii, środków podnoszących ciśnienie systemowe krwi i środków limfopędnych. Ponadto w badaniach oceniano zawartość w cieczy wodnistej pewnych substancji [7].

Kolejną ważną publikacją Szulisławskiego była praca na temat rozwoju ropni mózgu po zapaleniu tkanki łącznej oczodołu; tekst ukazał się po niemiecku [8] i do 1958 r. był wiele razy cytowany [9].

Bardzo ciekawym i aktualnym artykułem jest ten na temat wad wzroku, a szczególnie krótkowzroczności [10]. Szulisławski napisał w nim m.in.:

Krótki wzrok przeto jest właściwie rzeczą korzystną i pożądaną i niczem więcej jak tylko zupełnie zrozumiałym przystosowaniem się do warunków bytu. Tak, prawda. I można by się na to od biedy zgodzić, gdyby ten krótki wzrok powiedzmy „zawodowy”, doszedł do jakich 2, a choćby 3D, tj. gdzie kres dali wzrokowej wynosiłby 50 wzg. 33 cm – i na tym koniec. Tak jednak rzadko bywa. Natura przesadza w dobroci. Krótki wzrok się powiększa, wytwarza się tzw. myopia postępująca [...] a owo błogosławione przystosowanie się do warunków bytu staje się po prostu kalectwem, chorobą zawodową [...]. Gdybyż się tak kończyło! Rzecz w tym, że z reguły nie kończy, że z tak wysokim stopniem krótkiego wzroku łączą się zazwyczaj zboczenia na dnie oka. Tworzą się zmiany zanikowe i zapalne w naczyniówce, krwotoki, mgły w ciałku szklistem i najgorsze ze wszystkiego odcięcie siatkówki [10].

Następnie autor przedstawił przyczyny rozwoju krótkowzroczności u dzieci i młodzieży: „trwała praca w pobliżu, osobiście z pochyloną głową przy złem, niedostatecznym oświetleniu wytwarza krótki wzrok u osób, które go nie miały, a wzmacnia u tych którzy już poprzednio były nim dotknięte” [10]. A dalej wspomina o zaleceniach: „przy pracy z bliska, [...] trzymać przedmiot w przyzwyczajonej od oka odległości, tj. ok. 40 cm, pro-

Ryc. 2. Grobowiec Adama Szulisławskiego

sto siedzieć, głowy nie nachylać, a pracować tylko przy najlepszym oświetleniu” [10]. Zaprezentowane przez autora poglądy na temat patogenezy krótkowzroczności oraz zalecenia dotyczące właściwych warunków pracy z bliska są zgodne z obecną wiedzą i bardzo aktualne wobec rosnącego występowania tej wady wzroku u dzieci i młodzieży. Ciekawy w tym kontekście jest inny jego artykuł, w którym Szulisławski omówił różne metody pomiaru światła dziennego w szkołach [11].

Inne prace Szulisławskiego dotyczyły m.in. kiły oka [12], jaglicy [13], stosowania środków odkażających, np. protargolu w okulistyce [14]. Ponadto Szulisławski opublikował kilka prac kazuistycznych, z których najważniejsze dotyczyły odwarstwienia siatkówki [15], stożka rogówki [16] oraz nowotworów powierzchni oka [17]. Warto też wspomnieć o tekście nawiązującym do jego praktyki biegłego sądowego – Szulisławski zawarł w artykule ciekawą analizę rzeczywistych okulistycznych spraw sądowych [18].

SPIS RYCIN

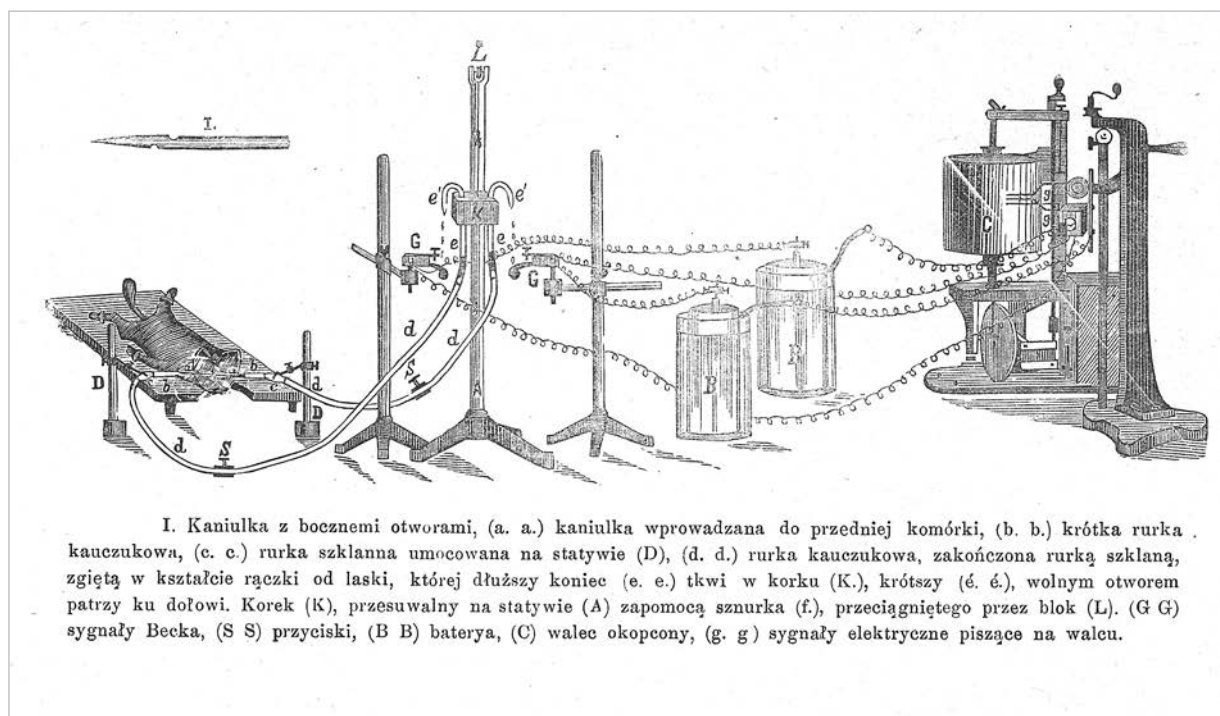
Ryc. 1. Adam Szulisławski (1865-1911)

Ryc. 2. Grobowiec Adama Szulisławskiego

Ryc. 3. Aparatura badawcza do oceny wydzielania cieczy wodnistej [7]

PIŚMIENNICTWO:

[1] Romanowski A., Szulisławski Adam Bogdan Teodor (1865-1911), lekarz okulista, profesor Uniwersytetu Lwowskiego, [w:] *Polski słownik biograficzny*, red. Romanowski A., t. 49, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Societas Vistulana, Kraków (Polska) 2013-2014, 274–275.

Ryc. 2. Aparatura badawcza do oceny wydzielania cieczy wodnistej

[2] Szarejko P., Szulisławski Adam Bogdan Teodor, [w:] Szarejko P., *Słownik lekarzy polskich XIX wieku*, t. 3, Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa (Polska) 1995, 366–367.

[3] Szulisławski A., Przypadek kilkakrotnie powracającego urazowego odcięcia siatkówki. *Now Lek*, 1891, III(1), 16–20.

[4] Szulisławski Adam (1865-1911), *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, Österreichische Akademie der Wissenschaften (Ed.) 2022, [online] https://biographien.ac.at/oeb1/oeb1_S/Szulislawski_Adam_1865_1911.xml – 10.05.2024.

[5] Machek E., Prof. Dr. Adam Szulisławski. *Lwowski Tygodnik Lekarski*, 1911, VI (49), 652–653.

[6] MyHeritage Blog: *Wojna i medycyna...*, [online] <https://blog.myheritage.pl/historia/historia-uzytownika-wojna-i-medycyna/> – 10.05.2024.

[7] Szulisławski A., Doświadczenia nad wydzielaniem cieczy wodnej (humor aqueus). *Przegl Lek*, 1900, XXXIX (20), 283–284; (21), 303–310; (22), 320–325; (23), [brak podanych stron w PBL]; (24), 370–373.

[8] Szulisławski A., *Über die Entstehung von Hirnabscessen nach Orbitalphlegmone*. *Mbl. Augenheilk.*, 1899, (37), 289.

[9] Wohlwill F.J., Hirnveränderungen bei septischen und pyämischen Erkrankungen und fortgeleiteten eitrigen Prozessen, [w:] Scholz W., Bieling R., Bochnik H. i wsp., *Nervensystem. Handbuch der Speziellen Pathologischen*

Anatomie und Histologie, vol. 13/2, Springer, Berlin-Heidelberg (Deutschland) 1958.

[10] Szulisławski A., Z higieny oka (Wzrok a okulary). *Przegląd Hygieniczny*, 1904, III (10), 185–189; (11), 201–204; (12), 225–231.

[11] Szulisławski A., O nowej metodzie Wingen'a do oznaczania dziennego światła w szkołach. *Przegląd Hygieniczny*, 1902, I (4), 62–64.

[12] Szulisławski A., Kiła oka. *Lwowski Tygodnik Lekarski*, 1906, I (12), 151–167.

[13] Szulisławski A., O operacyjnym leczeniu jaglicy (trachoma). *Przegl Lek*, 1895, XXXIV (10), 137–139; (11), 157–159; (12), 172–174; (13), 189–191.

[14] Szulisławski A., O zastosowaniu protargolu w okulistyce. *Przegl Lek*, 1899, XXXVIII (4), 41–42; (5), 56–58.

[15] Szulisławski A., Przypadek kilkakrotnie powracającego urazowego odcięcia siatkówki. *Now Lek*, 1891, III (1), 16–20.

[16] Szulisławski A., *Przyczynek do leczenia stożkowatego wyęcia rogówki (keratoconus)*. *Gaz Lek*, 1896, XXXI (38), 1017–1020.

[17] Szulisławski A., Przypadek barwikowego mięsaka rogówki, wielkości orzecha laskowego. *Przegl Lek*, 1896, XXXV (44), 587–588.

[18] Szulisławski A., Z okulistyki sądowej. *Przegl Lek*, 1908, XLVII (36), 470–471; (37), 479–482; (38), 490–492.

**SPIS PRAC ADAMA SZULISŁAWSKIEGO (NA PODSTAWIE
POLSKIEJ BIBLIOGRAFII LEKARSKIEJ KONOPKI
ORAZ „LWOWSKIEGO TYGODNIKA LEKARSKIEGO”):**

1. Szulislowski A., Przypadek kilkakrotnie powracającego urazowego odcięcia siatkówki. *Now Lek*, 1891, III (1), 16–20.
2. Szulislowski A., Trzy przypadki jednostronnego porażenia zdziergacza źrenicy i mięśnia rzęskowego (Paralysis m. asphinct. pup. et m. ciliaris). *Przegl Lek*, 1893, XXXII (15), 189–190; (16), 203–204.
3. Szulislowski A., Ze VII Zjazdu lekarzy i przyrodników polskich we Lwowie. Sekcja okulistyczna. *Now Lek*, 1894, VI (10), 500–506.
4. Szulislowski A., O operacyjnym leczeniu jaglicy (trachoma). *Przegl Lek*, 1895, XXXIV (10), 137–139; (11), 157–159; (12), 172–174; (13), 189–191.
5. Szulislowski A., Sprawozdanie z czynności sekcji okulistycznej VII Zjazdu przyrodników i lekarzy we Lwowie od 23 do 26 lipca 1894 r. *Przegl Lek*, 1895, XXXIV (2), 28–30; (3), 44–46.
6. Szulislowski A., Sekcja lwowska Tow. lek. galic. Posiedzenie naukowe dnia 20 grudnia 1895. *Przegl Lek*, 1896, XXXV (4), 52–53.
7. Szulislowski A., Przypadek zaniku nerwów wzrokowych z niezwykłą poprawą bystrości wzroku. *Przegl Lek*, 1896, XXXV (12), 153. Spr. L. z 21 II 96.
8. Szulislowski A., Przrząd do odkażania narzędzi ocznych, własnego pomysłu. *Przegl Lek*, 1896, XXXV (12), 153. Spr. L. z 21 II 96.
9. Szulislowski A., Przyczynek do leczenia stożkowatego wydęcia rogówki (keratoconus). *Gaz Lek*, 1896, XXXI (38), 1017–1020.
10. Szulislowski A., Przypadek barwikowego mięsaka rogówki, wielkości orzecha laskowego. *Przegl Lek*, 1896, XXXV (44), 587–588.
11. Szulislowski A., Ueber das Auftreten multipler Neubildungen der Hornhaut und Bindehaut. *Centralblatt für praktische Augenheilkunde*, 1896, XX (10), 301–307.
12. Szulislowski A., O zastosowaniu wasogenów jodowych w okulistyce i ich przenikaniu przez skórę. *Przegl Lek*, 1898, XXXVII (36), 439–441; (37), 454–456.
13. Szulislowski A., Ueber die Verwendbarkeit des Jod- und Jodoformvasogens in der Augenheilkunde. *Centralblatt für praktische Augenheilkunde*, 1898, XXII, 289–296, 333–337.
14. Szulislowski A., O zastosowaniu protargolu w okulistyce. *Przegl Lek*, 1899, XXXVIII (4), 41–42; (5), 56–58.
15. Szulislowski A., Odpowiedź na zarzut, jakoby ś.p. prof. Rydel zeszedł ze świata bez śladów naukowej działalności. *Przegl Lek*, 1899, XXXVIII (7), 95.
16. Szulislowski A., Ciastowaty przerost powieki górnej. *Przegl Lek*, 1899, XXXVIII (25), 347, Spr. L. z 2 VI [19]99.
17. Szulislowski A., O powstawaniu ropni mózgowych w przebiegu ropienicy oczodołu (Phlegmona orbitae). *Przegl Lek*, 1899, XXXVIII (28), 380–382.
18. Szulislowski A., Nowy sposób operacyjny zmarszczki nakątnej. *Przegl Lek*, 1899, XXXVIII (36), 484 [w związku z art. prof. Wicherkiewicza].
19. Szulislowski A., Doświadczenia nad wydzielaniem cieczy wodnej (humor aqueus). *Przegl Lek*, 1900, XXXIX (20), 283–284; (21), 303–310; (22), 320–325; (23), [brak podanych stron w PBL]; (24), 370–373.
20. Szulislowski A., Czy trwałe upośledzenie widzenia na jednym oku jest trwałą osłabieniem wzroku w rozumieniu § 156.a. ustawy karnej? *Przegl Lek*, 1902, XLI (40), 573–577; (41), 587–590; (42), 603–606; (43), 619–623.
21. Szulislowski A., O nowej metodzie Wingen’a do oznaczania dziennego światła w szkołach. *Przegląd Hygieniczny*, 1902, I (4), 62–64.
22. Szulislowski A., Margo-kantho-plastica. *Postęp Okulistyczny*, 1902, IV (2), 57–60.
23. Szulislowski A., Z higieny oka. O żołądach (scrofulosis), Lwów (Austro-Węgry) 1904. Odb. z „Przeglądu Hygienicznego” 8°.
24. Szulislowski A., Z higieny oka (Wzrok a okulary). *Przegląd Hygieniczny*, 1904, III (10), 185–189; (11), 201–204; (12), 225–231.
25. Szulislowski A., O ostrym śluzoropotoku spojówek i ochronie oczu niemowląt. *Przegląd Hygieniczny*, 1905, IV (10), 232–236; (11), 249–254; (12), 283–289.
26. Szulislowski A., O podspojówkowym pęknięciu twardówki pod wpływem urazów tępych. *Lwowski Tygodnik Lekarski*, 1908, III, 447–451.
27. Szulislowski A., Z okulistyki sądowej. *Przegl Lek*, 1908, XLVII (36), 470–471; (37), 479–482; (38), 490–492.
28. Szulislowski A., Über die Entstehung von Hirnabscessen nach Orbitalphlegmone. *Mbl. Augenheilk. J.*, 1899, (37), 289.
29. Szulislowski A., Kiła oka. *Lwowski Tygodnik Lekarski*, 1906, I (12), 151–167.